

Драган Живљевић*

Академија за националну безбедност, Београд

Боро Мердовић**

Министарство унутрашњих послова Републике Србије

ПОЛИТИЧКИ И СОЦИЈАЛНИ ИЗАЗОВИ САВРЕМЕНИХ МИГРАЦИЈА

Сажетак

На почетку рада дају се основне одреднице феномена миграција, а потом се указује на комплексне и далекосежне импликације савремених присилних миграторних кретања са подручја Блиског истока и севера Африке ка европском континенту. У наставку се анализирају и научно елаборирају политички, социјални и безбедносни аспекти овог феномена. Посебна пажња је посвећена улози политичких субјеката и креатора актуелних политика у додатној стигматизацији мигрантске популације и развијању ксенофобних образаца понашања у земљама пријема. У раду се даје приказ социјалних промена са којима се сусрећу друштва на траси миграторних кретања. Истичу се проблеми у интегрисању мигрантске популације који су условљени различитим друштвеним стереотипима, реалним друштвеним околностима или личним ограничењима миграната. Додатно се разматра повезаност перцепције социо-културних различитости између миграната и домицилног становништва земаља пријема и социо-политичке оријентације ових друштава оличене у њиховом ставу и расположењу према мигрантима. У завршном делу рада дати су предлози који могу бити коришћени у циљу сузбијања негативних импликација миграторних кретања и спречавања даљих хуманитарних катастрофа, којима је ова популација изложена.

* Имејл-адреса: zivaljevic@gmail.com.

** Имејл-адреса: boro.merdovic@gmail.com.

Кључне речи: миграције, политичка криза, безбедносни изазови, акултурација, друштвене кризе, социјална искљученост, социјални проблеми

УВОД

Миграције, као друштвени феномен, предмет су интересовања многих научних дисциплина попут социологије, економије, политикологије, наука из области безбедности. Скоро их је немогуће одредити ван временских и просторних посебности. Сваку епоху карактеришу различите комбинације фактора који утичу на миграције, док у зависности од друштвеног реалитета, зависи значај и интензитет њиховог деловања (Вујишић 2016, 88). Миграције постоје у већини земаља света и у свом историјском контексту, нису посматране као процес једноставног територијалног дивергирања људи, већ као феномен који погађа практично све аспекте јавног живота - политички, социјално-економски, правни, демографски. Мотиви за миграторна кретања су различити, али најчешће доминирају они егзистенцијалне природе, као што су трагање за бољим квалитетом живота (запослење, већи животни стандард) или трагање за безбеднијим окружењем (одлажење из конфликтних подручја, бежање од репресивних режима и системског угрожавања људских слобода и права, трагање за здравом животном средином) (Мијалковић и Петровић 2016, 2).

И поред чињенице да су демократска друштва до скоро, готово једногласно, сматрала границе ограничавајућим и непотребним, актуелна мигрантска криза и „Дамоклов мач сепарације који виси над главама немалог броја европских и неевропских мултиетничких и мултирелигијских структурираних друштава, учинили су границу као феномен веома актуелном” (Симеуновић 2018, 9). Савремена масовна миграторна кретања са територија земаља севера Африке и Блиског истока ка европском континенту представљају највећу хуманитарну катастрофу након Другог светског рата и доводе до драстичних демографских и културолошких трансформација друштава са свим безбедносним, социјалним, политичким и економским

импликацијама.¹ У питању је један од најважнијих проблема Европске уније који је изазвао дубоке несугласице између водећих земаља чланица у приступу овом феномену и дефинисању заједничких политика. Иако се декларативно, на европском и америчком континенту заговара теза да су расна, етничка и религијска различитост знак снаге друштва, догађаји на европском тлу из новије историје нас опомињу на велике изазове и проблеме овог концепта и његову рањивост и осетљивост на политичке манипулације и злоупотребе. Циљ овог рада је управо објашњење изазова актуелних миграција са простора Блиског истока и севера Африке на пољу друштвено-политичког реалитета европских друштава, и указивање на могуће активности креатора политика у циљу превенције негативних последица миграција, посматраних кроз призму радикализације и екстремизације друштва, повећања претњи од тероризма и јачања организованих криминалних група.

Поред приступа, који миграције посматра као претњу, миграције се могу посматрати и као изазов који нуди могућности за побољшање демографске слике и наталитета европског континента, као и квалификоване радне снаге на тржишту рада. Део европских држава сматра да ће се заједно са имигрантима појавити нова радна места, што ће дати нови замах економском развоју. Полазећи од тих оквира, Европска унија је прокламовала као свој дугорочни циљ да миграције учини „дозираним и уклопивим у своје планове” како би „од нежељених постале пожељне и као такве биле уграђене у агенду друштвеног развоја земаља чланица ЕУ” (Simeunović 2015a, 131). Основно питање које се поставља јесте у којим категоријама опажамо тренутни имиграциони талас у државама европског континента. Да ли је у питању трајна миграциона

1 С обзиром на специфичност самог феномена, велику „тамну бројку”, као и начин вођења евиденција од стране релевантних служби, не располаже се тачним подацима о броју миграната који су са подручја севера Африке и Блиског истока емигрирали ка државама европског континента. Према званичним подацима UNCHR, у 2019. години је на територији Европске уније било 2.591.632 избеглица, што чини удео од 0,6% од укупног становништва (European Commission 2021). Током 2020. године, на територији ЕУ је први пут аплицирало за азил 416.600 миграната, од којих је највише из Сирије и Авганистана, са крајњом дестинацијом у Немачкој, Шпанији и Француској. Тај број је, уз благе осцилације, у константном паду у односу на 2015. годину, када је износио 1.216.900 (EUROSTAT 2021). Тренутно се у Турској налази преко 4 милиона избеглица са Блиског Истока, који желе да дођу до развијених европских држава (Hahn 2021). Према подацима Комесаријата за избеглице и миграције Србије, од почетка мигрантске кризе кроз Србију је прошло више од 1,5 милиона људи, који су отишли пут развијенијих земаља ЕУ. Током 2019. године кроз Србију је транзитирало 27.000 миграната, од којих је 221 поднео захтев за азил у Р. Србији (Beta 2020).

криза у социјалној димензији или у економској сфери или је пак у питању проблем који се прелива на више димензија.

Постојећи политички оквири и текуће јавне расправе углавном се фокусирају на неколико аспеката међународних миграција као што су уредно управљање међународним мигрантским путевима, смањење илегалних миграција, спречавање различитих облика дискриминаторских поступања према мигрантима и сл. Иако на први поглед делује да постоји јединствена европска политика према миграцијама, у поступању држава чланица Европске уније према овом феномену нема униформности и кохерентности. Интереси и вредности Уније, чије поштовање представља важну компоненту оснивачких европских аката, замењени су интересом држава чланица, а конкретно третирање проблема миграција одређено је личном перцепцијом сопствене угрожености. Суочавање са проблемом савремених миграција показује да одавно феноменолошки и употребно отписана, национална држава итекако опстаје и поред свих глобалистичких најава о њеном крају. Миграције су очито биле само окидач реинтеграције националне државе у глобализованом друштву Европске уније, који је указао на њену велику употребљивост на плану заштите националних интереса (Simeunović 2015b, 3). У контексту актуелних неслагања водећих европских држава по овом питању, „људска димензија проблема је често изостављена из расправе” (United Nations [UN], n.d.).

ОСНОВНЕ ОДРЕДНИЦЕ ПОЈМА МИГРАЦИЈА

Миграције јесу мултидимензионална, динамична и историјски условљена појава, чија етимолошка основа потиче од латинских речи *migratio/migrare* (кретање, лутање, сељење). Иако срж феномена миграција чини кретање становништва, свако кретање није уједно и миграција. Не постоји јединствена и општеприхваћена дефиниција овог појма, која би задовољила научну и стручну јавност дивергираних приступа. С обзиром да се рад бави миграцијама као интернационалним проблемом наводимо дефиницију коју даје Међународна агенција за миграције (*International Organization for Migration - IOM*), која под миграцијама подразумева „кретање лица или групе лица, било преко

међународне границе или у оквиру једне државе. То је покрет становништва, која обухвата сваку врсту кретања људи, без обзира на дужину, састав и узроке; оно обухвата миграцију избеглица, расељених лица, економских миграната и особа које се крећу у друге сврхе, укључујући и поновно сједињење породице” (ИОМ 2011, цитирано у: Rešević 2016, 9). Посматрано кроз призму социјалне укључености, миграције подразумевају физички прелаз појединца или групе из једног друштва у друго, који значи напуштање одређеног социјалног простора и трајније улажење у друго социјално окружење. Овом процесу претходи одлука индивидуе о самом акту напуштања места боравка, која је заснована на личним вредностима и очекивањима уз присутне дугорочне социјалне последице (Југовић 2020, 110).

Миграције имају различите облике. Према мишљењу Југовића (2020), основни критеријуми у њиховом одређивању тичу се *индивидуалних мотива за миграцију* (личне вредности, схватање предности и мана одласка, могућност адаптације), *социодемографских особина миграната* (пол, узраст, образовни статус, занимање) и *миграција као процеса* (легалност, вољност, правци кретања, просторна удаљеност, безбедносни услови). У питању су критеријуми који немају јасну ограниченост, већ се у реалним животним ситуацијама мешају и преплићу (112). У контексту теме овог рада, од значаја је подела миграција према правцима кретања на *унутрашње* и *спољне*; према личној вољности на *присилне* (избеглиштво, етничка чишћења, принудна расељавања) и *добровољне*; према бројности на *индивидуалне*, *групне* и *масовне*; са правног и легалистичког аспекта на *легалне* и *илегалне*; према временском трајању на *краткорочне* и *дугорочне*; према врсти узрока *природни* (клима, епидемије, еколошке катастрофе и *друштвени* (економске, социјалне, политичке, културне и вишеузрочне); према безбедносним критеријумима у односу на мигранта и друштво у које одлази или кроз које транзитира на *ризичне* и *безбедне* (113).

Актуелна миграторна кретања са Блиског истока и севера Африке према европском континенту, која су у фокусу овог рада, имају сва обележја спољних, масовних, ризичних, углавном присилних и друштвено условљених миграција. Реч је о небезбедним миграцијама нејасног временског трајања, са знаком дуготрајности и неретко их карактерише илегална

компонента. Услед мултидимензионалности саме етиолошке компоненте, ове миграције имају снажан мултисферан утицај на модерна европска друштва.

ПОЛИТИЧКА НЕКОХЕРЕНТНОСТ У СЛУЖБИ ПРОДУБЉИВАЊА МИГРАНТСКЕ КРИЗЕ

Изазови са којим су се сусреле земље европског континента као последица масовних миграција значајним делом су се прелили на њихов политички сегмент, захтевајући конкретне унутарполитичке одлуке, као и спровођење обавеза проистеклих из колективних политичких норми Европске уније. Међутим, мигрантска криза је уздрмала глобалну политичку агенду Европске уније и показала неспремност и неконзистентност у спољним политичким оквирима према овако специфичним и вишеструко комплексним феноменима. Последично томе, на међународном плану, Европа показује пад и у дипломатским оквирима и капацитетима њене меке моћи, док су унутрашње кризе по овим питањима и неспособност Уније да их превазиђе, разоткриле њене неефикасне структуре и механизме. Уколико је реч о идентитетској кризи, то значи да је опстанак Европске уније под знаком питања и да зависи од одговора на кризу са чијим се изазовима сусреће (Dostanić 2020, 377).

Колапс националне економије створио је огроман број незапослених, док су терористички акти у Паризу и Бриселу и други облици насиља, попут оних у Келну и Бечу, у којима су били укључени мигранти са Блиског истока, створили додатни притисак на политичке системе држава Европске уније. Екстремна политизација проблема миграција у многим земљама довела је и до пораста насиља над мигрантима од стране различитих друштвених група и покрета. Талас оваквог друштвено-политичког реалитета доводи до радикализације европске политичке сцене и оснаживања способности европских десничарских партија за конституисање заједничке платформе, без обзира на њихово различито политичко порекло (Ratković 2017, 47). Долази до преобликовања политичког амбијента у многим државама и јачања евраскептицизма и политичких партија и покрета заснованих на националистичким принципима и

идеологијама. У Аустрији, Немачкој, Мађарској, Италији, Пољској, Словенији и Шведској, националистичке странке постигле су значајан политички успех (Nogueira 2019). Њихову политичку агенду карактеришу екстремни национализам, исламофобија и ксенофобија, расизам и мржња према имигрантима, нарочито оним са Блиског истока и севера Африке, као и религијска нетолеранција. Мигрантској популацији се даје стигма дежурних криваца за све друштвене изазове, почев од социјалних и економских проблема, до незапослености, криминала, транзиције традиционалних друштвених вредности, кризе породице.

Овакав политички заокрет, значајно условљен неконзистентним политичким одговором Европске уније на проблем миграција и одсуством кохезивног деловања институција система Уније, а последично томе и присутним интензивним осећајем несигурности европског становништва за сопствени живот, имовину и квалитет живота, урушио је темеље европских вредности и демократије и довео у питање њен опстанак на досадашњим основама. Долази до јачања унутардржавних криза, које се рефлектују на свим пољима друштвеног живота. У таквим стањима мултиферно експандирају ситносопственички интереси са свим карактеристикама хипокризног реалитета. Јача индивидуална и групна свест о угрожености личних вредности, што доводи до сумње у политички систем и поредак, јачање анархистичких идеја и ретроградних покрета и идеологија.

Враћање идејама унитаризма и противљење различитостима у погледу културе, религије, расе, може водити враћању идеолошким основама које су биле одговорне за масовна убиства, холокауст, културолошко, морално и свеопште друштвено пропадање. Афирмацијом етноцентристичких приступа и истицањем супротности у традиционалним и религијским догмама, појачава се страх, неповерење и непријатељство према мигрантској популацији, која се сматра претњом по националне интересе, културну баштину и демографски идентитет европских држава. У питању је тзв. етно-националистичка ксенофобија, чији је циљ јачање нација хегемонизмом, враћање такозваним традиционалним вредностима и уклањање из друштва свих групација које, наводно, представљају претњу већинској популацији (Rydgren 2010, 58). Оснаживање оваквих

концепата олакшано је чињеницом да је дугогодишња политика Европске уније заправо била конципирана на тзв. извозу европских норми, док је мало пажње посвећивано јачању и укорјењивању ових вредности у догмама саме Уније (Abdullayev 2018).

СОЦИЈАЛНИ АСПЕКТИ МИГРАЦИЈА

Савремена миграторна кретања на подручју европског континента, поред својих општих карактеристика које леже у самој етимолошкој основи појма миграција, имају и своје специфичности, које у кумулативном ефекту чине овај друштвени феномен додатно сложеним и комплексним. Европски континент, као главна дестинација миграторних кретања са подручја Блиског истока и севера Африке, сусрео се са изазовима културне, демографске, идеолошке и религијске диверсификације, што је недвосмислено утицало на нарушавање концепта друштвено-политичке хомогености уније на сваком од ових питања појединачно. Додатну отежавајућу околност представљају снажно утемељени негативни ставови и пресумпције о мигрантима исламске вероисповести, који се посредно развијају у последње две деценије у склопу тзв. глобалне антитерористичке кампање предвођене Сједињеним Америчким Државама. У државама европског континента долази до друштвене турбуленције и развијања незадовољства домицилног становништва, са израженом ксенофобијом. У питању је сусрет различитих религија, обичаја, вредности и цивилизацијских тековина. Манипулише се страхом од промена демографске слике многих европских земаља, а тиме и карактеристика њихових друштава и тековина демократских процеса.

У оваквом друштвеном амбијенту, доста је отежано адекватно системско деловање, које има за циљ суштинску интеграцију миграната у друштво земаља пријема. У контексту сложене динамике социјалне инклузије или пак социјалне искључености мигрантске популације, битне су три кључне компоненте које дефинишу однос домицилног становништва и миграната: *перцепција феномена миграција у јавном мњењу, статус и положај миграната и ефекат миграција на друштвено ткиво земаља домаћина*. Без

обзира да ли је реч о развијеним земљама или земљама у развоју или пак оним које примарно увозе радну снагу или су традиционално привлачне за мигранте због економских услова, миграције и мигранти имају углавном негативни друштвени приказ. Пажња јавности и медија рутински је усмерена на неконтролисани проток људи, који траже посао или политички азил, на илегалне миграције, криминалне активности трговаца људима и кријумчара, као и на проблеме интеграције миграната са локалним становништвом. Поред овога, друштвени одијум према мигрантима одређен је и чињеницом да се са овом популацијом повезују тзв. секс туризам и проституција, сексуална експлоатација жена и деце из мигрантске популације, што све скупа чини да се у јавности мигрантско дивергирање доживљава у негативном контексту, углавном као ризична и често трагична карактеристика савременог друштва (UN, n.d.).

Иако тероризам представља глобални проблем, терористички напади у Америци 11. септембра 2001. године подстакли су перцепцију јавности да мигранти, посебно они исламске вероисповести арапског порекла, представљају претњу. У многим студијама о положају муслиманског и арапског становништва након поменутих дешавања, указује се на пораст савремених облика расизма, насиља и расне дискриминације, ксенофобије и нетрпељивости према овој мигрантској популацији у већини немуслиманских земаља, пре свега у Северној Америци и Европи (Samarī 2016, 1920). Иако се анксиозност јавности у односу на мигранте арапског порекла временом смањивала, особе из ове категорије се и даље суочавају са дискриминацијом и непријатељским деловањем због својих верских уверења и етничитета. Овакви ставови некада могу имати упориште у реалитету, али је претежно у питању приступ заснован на незнању, предрасудама и страху, а може бити реч и о манипулисању од стране политичког естаблишмента у циљу јачања политичке подршке и учвршћивања власти. Пораст популизма у претходних десет година широко је присутан у различитим природама режима, као и у државама са различитим степеном економског развоја, са различитим етничким структурама и традицијом политичких институција (Kovačević 2020, 131). Бивши председник Америке Доналд Трамп (*Donald John Trump*), вешто је манипулисао мигрантском кризом

на глобалном нивоу, доводећи у везу миграције са кризом у водећим европским државама и Америци. Неуралгична гранична линија са Мексиком, те чињеница да се у многим документима помиње преко 11 милиона илегалних миграната у Америци, док Ен Колтер (*Ann Coulter*) у свом роману „Адиос Америко” (*Adios, America!*) говори о преко 30 милиона миграната, коришћени су у манипулисању емоцијама јавности и од стране других политичара, као и медија и шире јавности у Америци. Мигранти из Мексика се приказују као промискуитетни, склони наркоманији, гојазности, злостављању жена и деце, нарушенијег здравља, да постижу слабије резултате на тестовима, да су малолетници из мигрантске популације склони делинквентном понашању и напуштању образовног циклуса и др. Истиче се да мигранти чине велики притисак на социјалне службе Америке и доприносе фискалном дефициту на сваком нивоу управљања (Buchan 2015). Манипулација ставовима јавног мњења по овим питањима присутнија је у стањима економских депресија друштава, као и експанзије других проблема, попут актуелне пандемије Корона вируса, која је паралисала нормалне друштвене токове, ограничила права и могућности људи, појачавајући њихово незадовољство и подложност злоупотреби од стране идеолошких или политичких лидера.

Када је у питању статус мигрантске популације у земљама домаћина, који уједно представља најважнији показатељ односа ових држава и њеног становништва према мигрантској популацији, он може имати карактер социјалне искључености и маргинализације или пак социјалне интегрисаности у друштвено ткиво, уз одсуство стигматизације. Статус миграната је одређен доступношћу адекватног радног ангажовања, без сегрегације на било ком пољу (врста посла, приход, услови рада), нивоом правног статуса који мигранти уживају у државама пријема, могућношћу приступа услугама из социјалне категорије, попут здравствене и социјалне заштите и осигурања, као и њиховим перципирањем у друштву. У односу на релативно стабилан положај и интегрисаност висококвалификоване мигрантске радне снаге у европским државама, актуелни миграторни корпус са подручја Блиског истока и севера Африке у великом броју је концентрисан око слабо плаћених послова, који се налазе на доњим хијерархијским

нивоима занимања, како по потребним квалификацијама, тако и по условима рада, висини зараде и општем степену радног komodитета.

Сам процес интегрисаности миграната у друштво сложен је и вишезначан. У одређеним случајевима мигранти могу бити легално укључени у друштво, али и даље социјално искључени, због одређених личних ограничења, која могу бити везана за другачије говорно подручје или одређена културолошка неслагања, непознавање локалних обичаја и др. Такође, поседовање адекватне документације (дозволе, визе и сл.) представља формалну категорију и често јесте главни разлог тзв. законске искључености миграната из друштвеног живота земље пријема.

За креаторе политика од значаја је разумевање феномена акултурације до које долази током миграторних кретања. Такође, важно је и познавање етиолошке основе радикализма, као сложеног вишедимензионалног феномена, који се углавном налази у узрочно-последичној вези са маргинализацијом, slabим образовањем, социјалном искљученошћу, дискриминацијом, стигматизацијом, културном различитошћу и представља потенцијални ризик за многе припаднике мигрантске популације, а тиме и за државе пријема. Изразите различитости у културним, обичајним и моралним нормама између мигрантске популације арапског порекла и Европљана истичу се од стране многих теоретичара, па и јавности уопште, као главни разлог њихове социјалне искључености у европским земљама и одбојности европског становништа на новопривошене комшије. Овакво становиште има своје снажно упориште у реалности, јер културни образац², као својеврсна морфологија, јесте чинилац који детерминишуће делује на друштво и појединца, који стварају, али су и створени, под утицајем баштине одређених вредности. Проблеми очувања личног и колективног идентитета, као и адаптације миграната у новој средини, у великој мери су условљени спољним чиниоцима, односно начином како су прихваћени и перципирани од стране јавности и институција система. Да би се приближила разумевању избегличког

2 Културни образци представљају културне императиве без чијег познавања није могуће ни објаснити, нити разумети било који облик друштвеног понашања и живота. Културни образац јесте сложена нормативна друштвено-културна творевина која осмишљава, усмерава и уређује деловање и понашање људи на свим важнијим пољима друштвеног живота (видети Mitrović i Bovan 2012).

искуства, научна и стручна јавност би требала бити више усмерена, не само на генерализовање индивидуалних искустава и изјава избеглица (третирајући их као гетоизирану групу унутар шире заједнице), већ и на истраживања социо-културне структуре њиховог бившег боравишта (државе, региони), а нарочито новог окружења у које су се доселили (Bulat 1995, 152).

Канадски психолог Џон Бери (*John Widdup Berry*) под акултурацијом подразумева процес промене појединца и групе у култури и понашању, као последица интеркултурног контакта. Настале промене су трајне и настављају да се убрзано развијају у складу са интензивнијом интеракцијом људи различитих култура. У питању је сложен и изазован процес, с обзиром да су субјекти акултурације у новој култури изложени новим вредностима, веровањима, понашањима, који их мењају (видети Berry 2019). Важно је направити дистинкцију између појмова акултурације и асимилације. Иако се оба појма односе на процес до ког долази када индивидуа дође у директан контакт са новом културом, концепт асимилације има много уже значење од концепта акултурације. Асимилација подразумева усвајање културе домаћина и постепен и неминован губитак оригиналне културе, тако да се особа на крају не разликује од друштва земље пријема. Акултурација са друге стране не подразумева губитак оригиналне (домицилне) културе индивидуе и не води увек и неминовно у усвајање културе домаћина (видети Berry 2009).

Џон Бери (1997) сматра да постоје две независне димензије које леже у позадини процеса акултурације миграната: став према домицилној култури и идентитету (одржавање етничке традиције, културе, идентитета, обичаја) и став према учењу и интеракцији са новом културом (укљученост и идентификација са различитим аспектима доминантног друштва земље пријема) (9). На основу ове две димензије Бери је конципирао модел акултурације, који описује четири стратегије прилагођавања миграната на нову културу (Berry 2003, цитирано у: Vukojević 2016, 39–40):

– *Интеграција* или бикултурализам постоји када особа задржава интересовање за вредности своје културне баштине и интегрише се у нову средину, учећи и прихватајући вредности нове културе;

- *Асимилација* представља усвајање вредности и идентитета друштва домаћина од стране индивидуе, док јој матична културна баштина и вредности земље порекла нису од приоритетне важности;
- *Сепарација* (отуђеност) је присутна када се задржавају вредности своје културе, док са друге стране постоји веома мало или нимало интересовања за културне норме земље боравка;
- *Маргинализација* постоји када је присутан недостатак интересовања за оба културна обрасца. Особа нема интересовања да задржи сопствени културни и етнички идентитет, углавном због наметања нових културних образаца и присилног губитка културе, а такође не постоји жеља за идентификацијом са вредностима доминантне културе, често због социјалне искључености и дискриминације.

Посматрајући презентовани модел акултурације у контексту социјално-психолошких, медицинских, политичких и безбедносних аспеката феномена миграција маргинализација и сепарација се издвајају као модели са високим индексом мултиферних ризико фактора. Код ових особа углавном су присутни проблеми на здравственом, образовном, пословном и породичном плану, док снажни осећаји неприпадности, личног незадовољства, отуђења, дискриминације, одсуства среће и неадаптираност на нове животне услове, могу бити окидачи радикализације и придруживања криминалним и/или екстремистичким групама и идеологијама.

Када су у питању интеграција и асимилација, као модели акултурације, они имају своје позитивне ефекте на мигрантску популацију. Интеграција је као модел најпожељнија, како за друштвено ткиво земље домаћина, тако и за мигрантску популацију и њихово културно наслеђе. Преузимање културних норми и образаца кроз интеграциони процес акултурације мигрантске популације може имати и позитиван повратни утицај иницирајући политичке и социјалне промене у домицилним државама миграната, након њиховог повратка. Такав пример имамо у Мароку, северноафричкој држави, која је једна од водећих емиграционих земаља са процењених 4.5 милиона држављана око 13% становништва), који су 2014. године боравили у иностранству у оквиру емиграционог процеса. Конкретно, више од три милиона Мароканаца

живи у Европи што их чини једном од највећих мигрантских заједница у Европи (Hamdouch and Wahba 2015, 131). Истовремено Мароко је виђен како подстиче позиве за политичке промене током последњих неколико година што се доводи у везу са повратним акултурним деловањем (Tuscio, Wahba and Hamdouch 2019, 1172).

БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВИ И МИГРАЦИЈЕ

Без обзира да ли је предмет стручно-научног или лаичког разматрања појам безбедности представља вишедимензионалан и вишезначан феномен. Питање безбедности провлачи се кроз све сегменте људског живота, па сходно томе и у различитим научним областима.³ Савремена миграторна кретања, поред чињенице да имају снажне импликације на социјалном и политичком пољу, са собом носе велике безбедносне ризике, како за припаднике мигрантске популације, тако и за државе пријема. Међутим, посматрање миграција примарно кроз призму безбедносног ризика допринело је додатној политизацији целокупног приступа овом феномену, појачавајући даљу поларизацију на нивоу Европске уније у погледу стварања дугорочне оперативне спроводљиве стратегије. Унутрашње кризе, уколико су додатно резултат различитих облика притисака и утицаја из окружења (политички, економски, технолошки), неминовно доводе до даље производње и продубљивања негативних тенденција, које нарушавају националну безбедност и стабилност политичког система (видети Živaljević i Jugović 2014, 91).

Услед политичке некохерентности, инертности и неспремности институција система да адекватно одговоре изазовима савремених миграција, миграциона политика на подручју Европске уније остаје генерално рестриктивна,

3 Због комплексности самог феномена готово је немогуће извести јединствену дефиницију, која би задовољила све оно што безбедност у пракси може представљати. У зависности од тога да ли се поимању безбедности приступа са филозофског, политичког или криминолошког становишта или се пак везује за питања заштите функција државе, појам безбедности се изводи као одређено стање, организација, функција или систем или све то заједно (Stajić 1999, 21). Према мишљењу Илића (2012), појам безбедности у ужем смислу представља стање заштићеног, слободног, квалитетног и извесног постојања и деловања појединаца, људских група, организација, институција и заједница, док се у ширем смислу односи на свеукупност чинилаца објективне и субјективне природе, који утичу на опстанак и друге битне вредности људи и њихових група, организација, институција и заједница (125).

док су услови за добијање дозвола за легални боравак често нејасни и примењују се недоследно или произвољно. Овакво стање, осим што доводи до кршења људских права мигрантске популације, значајно доприноси повећању безбедносних ризика који су повезани са кријумчарењем људи, илегалним мигрантским рутама и јачањем организованог криминала, радикализације, екстремизма. Свесни опасности коју ескалација радикализма, насилног екстремизма и тероризма представља за друштвено-политичке системе и културно и цивилизацијско наслеђе европских држава, у склопу своје политичке агенде многе од ових држава су подржале концепт подизања нивоа безбедности путем ограничавања прихвата избеглица из Сирије, Либије, Авганистана и других миграната арапског порекла, као и праћења ове популације, која већ борави на европском континенту. Овакав приступ је углавном контрапродуктиван, јер негативна реторика и увођење забрана и ограничења за мигранте са ових подручја, оснажују демагошке тврдње екстремистичких група попут ИСИС-а (*ISIS – Islamic State of Iraq and Syria*) и Ал-каиде (*Al-Qaeda*) да развијене западне земље воде антиисламску политику и чине њихову идеологију привлачнијом за појединце, који се осећају маргинализованим, неинтегрисаним и дискриминисаним.⁴ Управо је ова категорија миграната исламске вероисповести предмет интересовања регрутера различитих екстремистичких и терористичких група. У том смислу значајно је установити како и колико се поменути мигрантска популација уклапа у нов начин живота, да ли и у ком степену долази до њихове деперсонализације и губитка идентитета и како усклађују културу своје матичне земље са новом културом и обичајима. Описујући терористичке нападе у Паризу у новембру 2015. године, Оливер Рој (*Oliver Roy*) указује да се ту ради о револту младих из муслиманске заједнице против друштва, као и да те особе карактеришу

4 Фејзал Шехзад (*Faisal Shahzad*), тридесетједногодишњи амерички грађанин пакистанског порекла, покушао је 1. маја 2010. године да изврши терористички напад испред Тајмс сквера (*Times Square*) у Њујорку (*New York City*). Приликом полицијског испитивања и истражног поступка саопштио је да је осећао незадовољство због лошег третмана миграната исламске вероисповести у западним земљама, нарочито након 11. септембра 2001. године. Такође, негативну емоцију према западним друштвима развио је и након војне интервенције Америке у Ираку под политичким оправдањем потраге за оружјем за масовно уништење. Фејзал је истакао да је покушавао да пронађе миран и ефикасан начин да се избори са својим осећањима тим поводом, пре него што је одлучио да изврши терористички чин (Adams and Nasir 2010; Elliott, Tavernise and Barnard 2010).

снажни осећаји фрустрираности и незадовољство друштвом, психолошко стање патње и противречност између очекивања и резултата, као и потреба за признањем (Đurđević i Vuković 2016, 220). Због чињенице да своје извориште има у мултикаузалној етиологији, овако сложен безбедносни проблем потребно је решавати синергијским деловањем институција задужених за спровођење мера социјалне политике, безбедносних служби, као и свих носилаца политичке одговорности у држави. Јасан и сигуран правни статус миграната, заједно са могућношћу обављања адекватно плаћеног посла пресудне су компоненте у одређивању статуса мигрантске популације у земљама домаћина. Животни услови и статус миграната, заједно са здруженим институциоалним одговором, могу навестити потенцијал за радикализацију која води ка насиљу (Naval and Mambo 2018, 296) и одредити адекватне механизме за њено спречавање.

Са безбедносног аспекта, значајно је ширење лажних вести и повезивање мигрантске популације са вршењем различитих кривичних дела. У српској јавности се нарочито спекулише о томе од стране десничарских организација, који по узору на поједине европске популистичке партије и покрете, користе изразити антимигрантски наратив, покушавајући на тај начин да омасове своје чланство. У Србији, у многим градовима попут Шида, Пирота, Сомбора, Кикинде и Кањиже, организоване су тзв. грађанске патроле, које етикетирају мигранте као опасне, фабриковањем различитих неистина (Marinković 2019). Ове активности имају значајне безбедносне и социјалне импликације, јер додатно угрожавају живот и права миграната. Истраживање које је реализовао портал VICE Србија 2017. године, указује да је број кривичних дела на територији Србије у којима учествују мигранти мали, а таква је пракса и у другим државама Европе (Di Carlo, Shulte-Cloos, and Saudelli 2018). Према званичним подацима МУП-а Р Србије, од почетка 2015. године, до краја јуна 2017. године, регистровано је укупно 112 кривичних дела за која су окривљени мигранти. Трећина поменутих дела су имовински деликти, 21 дело лакше телесне повреде и 5 случајева разбојништва. У односу на укупан број извршених кривичних дела током 2016. године, мигранти су били укључени у свега 0,06% (Veselinović 2017). Са друге стране, процесну активност наших правосудних инстанци према мигрантима,

карактеришу и одређене потешкоће које утичу да се деликти које врше мигранти на територији Републике Србије у ретким случајевима процесуирају до краја. Разлог томе јесу скупи трошкови самог процеса, као и одређени објективни и организациони проблеми (тешко доступни судски тумачи за посебне врсте језика и дијалеката у земљама из којих долазе мигранти, нетачност личних података миграната, непостојање сталне адресе пребивалишта, привремени боравак на нашој територији и др.). И поред ових потешкоћа и присутне тамне бројке у броју деликата у којима учествују мигранти, очигледно је да се поменуто акцентира више у популистичке и дневнополитичке сврхе, него што заиста представља изражен безбедносни проблем. Са друге стране, поступање јавности засновано на оваквим дискурсима, носи велики безбедносни ризик, који је повезан за стигматизацијом и маргинализацијом миграната, а последично томе и већим ризиком од њихове радикализације. Радикализација мањинских група може имати разоран утицај на европска друштва, интеркултуралност и европске интеграције, па је отуда од ванредне важности смањити популистичко-демагошке злоупотребе миграција и продукцију незадовољства ове популације, што често представља одлучујући окидач у процесу индивидуалне и групне радикализације и екстремизације.

ЗАКЉУЧАК

Актуелна миграторна кретања на подручју европских држава условљена су озбиљним друштвено-политичким, социјалним и безбедносним факторима, што их чини појавом која ће имати трајне последице у свим аспектима друштвеног живота, како самих миграната, тако и друштава држава пријема. Међутим, и поред чињенице да је у питању глобални проблем савременог друштва, недостају обимнија истраживања и детаљнији подаци о овом феномену, који су потребни за прецизније одређење миграторних кретања и њених трансформација током времена и јачање могућности држава за формулисање и спровођење адекватних политика. У многим земљама ове информације нису доступне нити се редовно производе, док у малом броју случајева постоје тачни подаци о флукуацији миграната. Обим илегалних миграција,

због саме природе феномена и даље је тешко квантификовати.

У недостатку поузданих статистичких параметара, стварност миграција је често искривљена, а полуистине или стереотипи највише одређују перцепцију овог феномена у јавности. Мањак поузданих информација такође тежи да учврсти слику у друштву да су актуелна миграторна кретања са подручја Блиског истога и севера Африке ван контроле државних органа, чиме се урушава интегритет институција система и јачају унутардржавне политичке и друштвене кризе. У многим земљама, политички дискурс о међународним миграцијама не доживљава се као одраз јасне, кохерентне и посвећене политике, што додатно подрива њен кредибилитет и умањује њене оперативне могућности да управља кризама. У том контексту, европске земље морају уложити напоре у области миграционе политике како би ублажиле притисак на државе које се налазе на транзитној мигрантској рути или представљају крајњу дестинацију миграната. То значи да би национални лидери морали преузети одговорност и уздржати се од националистичке и антимиграционе реторике и акција које блокирају доношење важних одлука, чиме се подрива европска солидарност и урушава концепт концентрисаног и кохерентног приступа. Поред политичких лидера, свака институција система има своје место у креирању друштвене стварности и стварању бољег друштвеног амбијента за спровођење адекватних политика у третирању овог сложеног друштвеног феномена.

Без сваке сумње, медији такође заузимају значајно место у обликовању ставова јавности према мигрантима и миграцијама. Иако тенденција медија ка ексклузивитету и усмереност на проблематичне трендове јача предрасуде јавности према мигрантима, они такође излажу проблеме са којима се мигранти сусрећу, а које би требало решавати, попут лоших животних услова, насиља, стигматизације, социјалне искључености и дискриминације. И поред чињенице да је важност унапређења међусобне свести о културама, цивилизацијама и религијама одавно препозната, потреба за предузимањем акција усмерених на промоцију поштовања различитости и културни, верски и етнички плурализам постала је пресудна у савременом друштву, кога карактерише све већа флукуација људи, роба и услуга, као основна тековина демократског поретка.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Abdullayev, Nazim. 2018. "Impact of migration crisis on modern political processes in EU." In „Democracy in Retreat: crisis of core democratic values, traditional election system, and effects of mass migration in the EU”, *Journal of governance and politics*, School of governance and politics, MGIMO University, Russia, 2 (3).
- Adams Lorraine, and Ayesha Nasir. 2010. "Inside the mind of the Times Square bomber." *The Guardian*. Poslednji pristup 17. februar 2021. <https://www.theguardian.com/world/2010/sep/19/times-square-bomber>.
- Beta. 2020. „Cucić: Od 27.000 migranata koji su prošli kroz Srbiju njih 33 dobilo azil u 2019.” Poslednji pristup 09.06.2021. <https://beta.rs/vesti/drustvo-migranti/121341-cucic-od-27-000-migranata-koji-su-prošli-kroz-srbiju-njih-33-dobilo-azil-u-2019>).
- Berry, John W. 1997. Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology* 46 (1): 5–34. doi:10.1111/j.1464-0597.1997.tb01087.x.
- Berry, John W. 2009. "Acculturation and adaptation in a new society." *International Migration* 30 (1): 69–85. doi: 10.1111/j.1468-2435.1992.tb00776.x.
- Berry, John W. 2019. *Acculturation. A personal Journey across Cultures*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/9781108589666>.
- Buchan, Patrick J. 2015. "The Dangers Of Diversity." *The American Conservative*. Poslednji pristup 15. februar 2021. <https://www.theamericanconservative.com/buchanan/the-dangers-of-diversity/>.
- Bujišić, Branislava. 2016. „Migracije ili mobilnost?” U *Seobe i razvoj*, ur. Veselin Vukotić, Danilo Šuković, Mirjana Rašević, Slobodan Maksimović i Vladimir Goati, 87–93. Beograd: Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka.
- Bulat, Nenad. 1995. „Dimenzije stereotipova i predrasuda u odnosu na raseljene osobe i izbeglice iz Bosne i Hercegovine.” *Migracijske i etničke teme* 11 (2): 151–171.

- Di Carlo, Donato, Julija Schulte-Cloos, and Giulia Saudelli. 2018. "Has immigration really led to an increase in crime in Italy." *LSE*. Poslednji pristup 19. februar 2021. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2018/03/03/has-immigration-really-led-to-an-increase-in-crime-in-italy/>.
- Dostanić, Dušan. 2020. Prikaz knjige: David Engels „Zalazak: Kriza Evropske unije i pad Rimske republike - nekoliko povjesnik analogija." *Srpska politička misao* 69 (3): 377–388. doi: <https://doi.org/10.22182/spm.6932020.15>.
- Đurđević, Zoran, i Slaviša Vukotić. 2016. „Migrantska kriza i teroristička pretnja." *Srpska politička misao* 54 (4): 217–232. doi: <https://doi.org/10.22182/spm.5442016.13>.
- Elliott Andrea, Sabrina Tavernise, and Anne Barnard. 2010. "For Times Sq. suspect, long roots of discontent." *New York Times*. Poslednji pristup 17. februar 2021. <https://www.ny-times.com/2010/05/16/nyregion/16suspect.html>.
- European Commission [EK]. 2021. "Statistics on migration to Europe." *European Commission*. Poslednji pristup 09. jun 2021. https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/promoting-our-european-way-life/statistics-migration-europe_en.
- EUROSTAT. 2021. "Asylum statistics." Poslednji pristup 09. jun 2021. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics.
- Hamdouch, Bachir and Jackline Wahba. 2015. "Return migration and entrepreneurship in Morocco." *Middle East Development Journal* 7(2): 129–148. doi: 10.1080/17938120.201.1072696.
- Hahn, Julia. 2021. "Europe's forgotten refugee crisis." *DW*. Poslednji pristup 09. jun 2021. <https://www.dw.com/en/europes-forgotten-refugee-crisis/av-57308487>.
- Haval Ahmad, and Mambo Tabu Masinda. 2018. "Research Note on Immigrant Youth Radicalization and Terrorism: Pre-and Post-Migration Considerations." *Journal for Deradicalization* 17: 295–311.

- Ilić, Predrag. 2012. „O definisanju i definicijama nacionalne bezbednosti.” *Vojno delo* 64 (2): 123–138.
- Jugović, Aleksandar. 2020. *Društvo osetljive grupe - perspektive i politike*. Beograd: Partenon, Zavod za udžbenike.
- Kovačević, Despot. 2020. „Destabilizacija partijskih sistema i porast populizma u zemljama bivše SFRJ.” *Srpska politička misao* 67 (1): 129–152. doi: <https://doi.org/10.22182/spm.6712020.6>.
- Marinković, Lazar. 2019. „Migranti i Srbija: Mitovi i zablude o migrantima i izbeglicama” *BBC News*. Poslednji pristup 19. februar 2021. <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-50834778>.
- Mijalković, Saša, i Ivan Petrović. 2016. „Security risks of contemporary migrations.” *NBP. Nauka, bezbednost, policija* 21 (2): 1–18. doi: 10.5937/nbp1602001M.
- Mitrović, Milovan, i Saša Bovan. 2012. *Osnovi sociologije i sociologija prava*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Nogueira Pinto, Teresa. 2019. “African migration: From polarization to win-win.” *Geopolitical Intelligence Services*. Poslednji pristup 11. februar 2021. <https://www.gisreportsonline.com/african-migration-from-polarization-to-win-win,politics,2802.html>.
- Ratković Milijana. 2017. “Migrant crisis and strengthening of the right wing in the European union.” *Megatrend revija* 14 (3): 47–60. doi: 10.5937/MegRev1703047R.
- Rašević, Mirjana. 2016. *Migracije i razvoj u Srbiji*. Beograd: Međunarodna organizacija za migracije (IOM).
- Rydgren, Jens. 2010. “Radical Right-wing Populism in Denmark and Sweden: Explaining Party System Change and Stability.” *SAIS Review* 30 (1): 57–71. doi: 10.1353/sais.0.0070.
- Samari, Goleen. 2016. “Islamophobia and Public Health in the United States.” *American Journal of Public Health* 106 (11): 1920–1925. doi: 10.2105/AJPH.2016.303374.

- Simeunović, Dragan. 2015a. „Migracije i nacionalni interes Srbije”. *Nacionalni interes* 24 (3): 121–141. doi: <https://doi.org/10.22182/ni.2432015.5>.
- Simeunović, Dragan. 2015b. „Migracije kao uzrok političkih anomalija u Evropi.” *NBP. Nauka, bezbednost, policija* 20 (3): 1–17.
- Simeunović, Dragan. 2018. „Fenomen granica.” *Srpska politička misao* 61 (3): 9–25. doi: <http://doi.org/10.22182/spm.6132018.1>.
- Stajić, Ljubomir. 1991. *Osnovi bezbednosti*. Beograd: Policijska akademija.
- Tuccio Michele, Jackline Wahba, and Bachir Hamdouch. 2019. “International migration as a driver of political and social change: evidence from Morocco.” *Journal of Population Economics* 32: 1171–1203. doi: 10.1007/s00148-019-00734-9.
- United Nations [UN]. Division for Social Policy and Development. Department of Economic and Social Affairs United Nations. “Social dimensions of international migration.” Poslednji pristup 13. februar 2021. https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/events/coordination/3/docs/P02_DSPD.pdf.
- Veselinović, Stefan. 2017. „Koliko je izbeglička kriza uticala na kriminal.” *Vice*. Poslednji pristup 18. februar 2021. <https://www.vice.com/sr/article/xway5z/vice-istrazuje-koliko-je-izbeglicka-kriza-uticala-na-stopu-kriminala>.
- Vukojević, Vesna. 2016. „Uticaj akulturacije, etničkog identiteta, samovrednovanja i percipirane diskriminacije na subjektivno psihičko blagostanje sprskih imigranata u Kanadi.” Doktorska disertacija. Beograd: Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu.
- Živaljević, Dragan, i Aleksandar Jugović. 2014. „Terorizam kao bezbednosni problem i društvena devijacija.” *NBP. Nauka, bezbednost, policija* 1: 85–96.

Dragan Živaljević*

Academy for national security, Belgrade

Boro Merdović**

Ministry of Interior of the Republic of Serbia

POLITICAL AND SOCIAL ASPECTS OF CONTEMPORARY MIGRATION

Resume

At the beginning of the work, the basic determinants of the migration phenomenon are given, and then the complex and far-reaching implications of contemporary migratory movements from the Middle East and North Africa to the European continent are pointed out with emphasis on the European continent. In the continuation of the work, political, social and security aspects of this phenomenon are being analyzed and scientifically elaborated. Special attention is paid to the role of political subjects and current policymakers in the further stigmatisation of the migrant population and developing xenophobic patterns of behaviour in the countries of reception. The work gives an account of social changes that societies face along the way of migratory movements. The problems in the integration of the migrant population that are conditioned by different social stereotypes, real social circumstances or personal limitations of migrants are pointed out. The connection between the perception of socio-cultural differences between migrants and the domicile population of the receiving countries and the socio-political orientation of these societies personified in their attitude towards migrants is additionally being considered. The work concludes that the lack of a coherent European migrant policy and extensive research of this phenomenon, together with the complex etiological background of the phenomenon and its strong multispheric impact, will have lasting negative consequences for both European societies and the migrant population. In the absence of reliable statistical parameters, half-truths or stereotypes mostly

* E-mail address: zivaljevic@gmail.com

** E-mail address: boro.merdovic@gmail.com

determine the perception of this phenomenon in the public. The lack of reliable information also tends to strengthen the image in society that current migrations are beyond the control of state bodies, which undermines the integrity of the institutions of the system and strengthens internal political and social crises. In the final part of the paper, the solutions that can be used by the relevant state structures and institutions of the European Union are proposed in order to prevent negative implications of migratory movements and prevent further humanitarian disasters, to which this population is exposed.

Keywords: migration, political crises, security challenges, acculturation, social crises, social, exclusion, social problems

* Овај рад је примљен 23. марта 2021. године, а прихваћен на састанку Редакције 19. маја 2021. године.